

Techet Péter

 [Vissza a tartalomhoz](#)

Kortársunk-e Carl Schmitt?

„Ki ismeri még a nagyvilágban Carl Schmittet?” (RASEHORN 1985, 743), nézett körbe nekrológiájában az elhunyt egyik nagy kritikus, Theo Rasehorn. A baloldali, idős jogász szerint „Schmitt azok számára, akik a jog és az igazság irányába elkötelezettek, már egy fél évszázada amúgy is elhunyt” (i. m. 741). Rasehorn egyértelműen arra utalt, hogy Schmitt az 1933-as szerepvállalásával – különösen három cikkével: a hosszú kések éjszakájának igazolásáról (SCHMITT 1934), a nürnbergi faji törvények méltatásáról (SCHMITT 1935) és a zsidó szellem elleni harcról (SCHMITT 1936) szóló írásaival – végleg kiírta magát a morálisan és tudományosan komolyan vehető szerzők közül. Rasehorn ezért abbéli reményének adott hangot antinekrológiájában, hogy az 1985 húsvétvasárnapján elhunyt Carl Schmitt végleg az alkotmánytörténet érdektelen fejezetévé silányul (RASEHORN 1985, 743). Olyasvalakivé, akit nem idéznek s nem olvasnak, legfeljebb enciklopédiákban regisztrálják.

Ám ha ma körbenézünk, nem látjuk beteljesedni Rasehorn vágyakozását. Carl Schmittet nemhogy ismeri a nagyvilág – immáron az őt mindig is kedvelő, már az 1930-as évektől fordító Japántól (SHIYAKE 1988) a napsütötte Kalifornia baloldali és posztmodern műhelyeiig bezárólag –, de olvassa, idézi, s mindezt egyre növekvő és nyíltabb formában. Míg korábban igaz lehetett Jacob Taubes mondása, miszerint Schmittet mindenki olvassa, de senki sem idézi, mára idézettsége bármely más XX. századi jogászéval, filozófuséval vetekszik. Több mint 400 könyv, monográfia született róla (ennek majdnem fele az elmúlt tíz évben!); úgy is mondhatnánk, hogy háromhavonta jelenik meg róla egy alkotás (BENOIST 2010, 5). Martin Heidegger és Max Weber mellett a legtöbbet tárgyalt német szerzővé lépett elő.

Mi lehet ennek az oka? Három lehetőség merülhet fel.

(1) Először is *Carl Schmitt önmaga, mint az ember*. Carl Schmitt titokzatos valaki volt, nem csak tudományos munkáinak lábjegyzetelésében, de saját életének vezetésében, feltárásában is homályos tudott lenni. Az alacsony termetű és származású Carl Schmitt, a provinciális Sauerland egyik, akkor még inkább nagy falunak számító helységében, Plettenbergben nevelkedett és a hétköznapiak számító „Carl Schmitt” – sőt, kezdeti írásmódjában a még egyszerűbb „Karl Schmitt” – nevet viselő ifjú jogász korán megértette, hogy a nagyvilág számára mindig kívülálló, *outsider* marad. De mert tehetség figyelemreméltó volt, megkerülni nem lehetett. E kettőség, a kívülállás és a figyelem kettősége, mindvégig meghatározta egész életútját: Weimarban ugyanúgy, mint a náci időkben, majd később a *Bundesrepublikban*, úgy tudott figyelmet kiérdemelni, hogy közben egyetlen politikai tábor, társadalmi osztály sem fogadta be igazán. A katolikusoknak túl etatista volt, a konzervatívoknak túl radikális, a zsidóknak náci a náciknak zsidóbarát. Carl Schmitt nem tartozott sehová. Egy mítosz volt már életében is. Önma-

ga mondja önmagáról nürnbergi kihallgatásakor: „Carl Schmitt különleges ember; nem csak professzor, még más dolgokból is áll ő.” (SCHMITT 2010, 78.) Persze nagy varázsló volt ez a különleges ember. A távolságból érdekességet, a magányból népszerűséget, a radikalizmusból döbbenet csodálatot csinált. Carl Schmitt, az ember – ez önmagában is egy érdekes tanulmány lenne. Nem az életrajzra gondolunk itt, hanem a lelki alkatra, amely leginkább az ifjúkori naplók folyamatos közlése nyomán bontakozik ki (SCHMITT 2005, 2005a). Ezekből egy önmagában bizonytalan, az önimádat, a hatalmas karriervágy és az öngyűlölet, a kilátástalanság érzései között vergődő, az öngyilkosság vágyától számtalanszor megkísértett, a vidékről jött, de a nagyvilágba, a sötétségből a fényre vágyó fiatalember képe rajzolódik ki. Személyiségét eddig csak a világfi és gyermekként Schmittnél megannyiszor vendégeskedő Nicolaus Sombart próbálta megérteni (SOMBART 1997), de sajnos csupán a mindenáron való porosztalanítás és a szexualitás egyoldalú, túlpszichoanalizált megtárgyalása sikerült neki. Schmitt elméleteit Sombart a porosz, konzervatív férfinak az államtalanodó, elnöiesedő világgal szembeni utolsó, de legkövetkezetesebb – és eme radikalitásában végtelenül lenyűgöző erejű – segélykiáltásaként értelmezi. A szexualitás féltelenségében és a nőiesség óceáni mélységében, lágyágában eltűnik az állam. Ennek félelmét teoretizálta Sombart szerint Carl Schmitt. Az állam csak akkor tud totális maradni, ha polgárai nem szakadnak ki a nagy ösztéből – ám éppen a magánszféra szabadon hagyása miatt a polgár ki tud bújni a Leviatánból. A szexualitás titkossága, intimitása, nedvessége az a szféra, ahol a polgár leginkább ki tudja magát vonni az állam világos, nyilvános és száraz szervezete alól – éppen ezért egy állambarát elméletnek a magánszféránál kell legelőször megfognia az úgyszólván csak a rosszra hajlamos embert. Schmitt éppen azt a megdöbbenést rojta fel Hobbesnak, hogy a magánszférát szabadon hagyja, ezzel ugyanis eleve megássza az állam sírját (SCHMITT 2003). Sombart elemzései, bármenynyire érdekesek is, nem a valós Schmitt-tel foglalkoznak. Saját Schmitt-képében az általa gyűlölt porosz katona típusát személyesítette meg. De Schmitt nem volt porosz katona. Katolikus volt, félelmekkel teli, a szexualitástól egyáltalán nem idegenkedő,¹ aki katonaként ráadásul sohasem szolgált – legalábbis nem a fronton. Schmitt lelki portréjának felvázolása tehát még várat magára, azt azonban mindenki érzi: van valami különös ebben az emberben. Tán szkizoid volt, s ezért nem tudott egyetlen eszmében sem otthonra lelteni. Mindez kívülről arroganciának, cinizmusnak, egomániának és nihilizmusnak tetszhet. (Karl Löwith nihilizmus-tézisét főként Bernd Rüthers képviseli manapság.) A Schmitt iránti roppant nagy és növekvő érdeklődés egyik oka bizonyosan ez: a különleges személyiség.

(2) Másodsorban *maga az életút* indokolhatja a Schmitt-tel való foglalkozást.² Schmitt kilencvenhét éve alatt tudatosan, akár a döntések nehézségét is vállalva élt végig négy rezsimet: a weimari köztársaságét, a nácizmusét, az amerikai megszállását és a bonni köztársaságét. Weimarban fejtette ki legfontosabb téziseit, ekkor születtek legfontosabb könyvei. A nácizmus melletti kiállással először döntött politikailag és egyértelműen egy opció mellett, bár 1933 nem sok jó opciót kínált fel. Schmitt a hitleri rendcsinálásban bizonyosan üdvözölhette a szuverenitás megnyilvánulását, a homogenitást akár faji alapú megvalósításában a demokrácia saját felfogását. Elméletét mindig is áthatotta a hegeli etatizmus, az egység keresése. Miután Hitler kiszorította a náciz-

¹ Két házasság, egyéb szerelmi és prostitúciós kalandok bizonyítják mindezt.

² Életrajzként lásd NOACK 1993, CUMIN 2005, MEHRING 2009.

mus baloldali, forradalmi, antietatista hagyományait, voltaképpen kezdetben valóban arra látszott törekedni, amit Schmitt is hirdetett: az erős, egységes, német államra. De Schmitt ide sem tudott beilleszkedni, átláthatatlanságát a náci is átlátták, és a zsidóbarát, katolikus, etatista, hegelianus Schmittnek mindezen jelzőjét felrötták a valóban aszemita, pogány, mozgalmár, romantikus náci (*Das Schwarze Korps* 1936, 1936a). Otto Koellreutter és társai a kezdetektől megmondták, hogy Schmitt fogalmisága – a túlságosan az ellenségre, s nem a barátságra fókuszáló politikai fogalmától a biológiai elem hiányáig – nem illik bele a nemzetiszocializmusba (például KOELLREUTTER 1938, 3-2 et passim). Amit maguk a náci tudtak, s ki is mondtak – hogy Schmitt konzervatívizmusa, etatizmusa néhány ponton (mondjuk az antiliberalizmusban) érintkezhetik bár a náciizmussal, de lényegileg idegen a náci ideológiától –, későbbi kritikusi – akik tehát a náciéknál is jobban akarnák tudni, mi is a náciizmus – nem hajlandók tudomásul venni. A vita, hogy Schmitt náci volt-e, ma is zajlik. Az életút okozta eme vita persze kínál annyi izgalmat, hogy ez is egyik indoka lehet a Schmitt iránti érdeklődésnek. Mert Schmittbe sok minden belesűrűsödött, ami az egész német történelem vonatkozásában feltehető kérdésként (TECHET 2010). Schmitt nem volt náci – amint a német eszmetörténet, filozófia sem szükségszerűen futott ki 1933-ra –, de mégiscsak érdekes, hogy miért Schmitt és miért éppen a németek estek áldozatul. Talán óvatlanok voltak. Azaz maguk is hibásak. Éppen ezért nem kérdés: bár Schmitt nem volt náci – azaz elméletei, még az 1933 után íródott könyvei is, híján vannak a náciizmus eredeti forradalmiságának, mozgalmi romanticizmusának, államellenességének –, elméletei olyan (a szó leíró értelmében) bátrak, olyannyira a (jog)élet végső kérdéseire jutottak el, hogy óhatatlanul csak radikális, és éppen ezért veszélyes lehet a mondandójuk. Schmitt keményen feltette mindazokat a kérdéseket, amelyeket a jogelméletben megpróbálnak elhallgatni, mindenféle *mintha*-struktúrákkal eltussolni. Az ő *tiszta politikátana* olyan élesen rávilágít a jog, a politika amúgy valóban meglévő tulajdonságaira, hogy a nagy fényben elvakulhat mindaz, ami ezt a világot elviselhetővé teszi: a kegyes hazugságok sora. Kegyes hazugság azt mondani, hogy a politika a kompromisszumok, a béke világa, holott mélyszerkezetében nem az, mert ennek révén bízhatunk abban, hogy a démonok nem jönnek elő. Schmitt velük játszott, őket kísértette élete végén, a már-már örület elborult pillanataiban hallva, látva is őket.³ Aki az élet titkát, az arkanumot akarja meglesni, az nagyon mélyre zuhanhat. Ez Schmitt életútja – és kit ne nyűgözne le mindez a maga radikalitásában? *Faszination des Bösen*.

(3) Ám ha csak a személyiség különlegessége és az életút kérdésessége lenne az indok, akkor elég üres Schmitt-képünk volna. Mert mindaz, amiről eddig szó volt, csak a forma – mondhatni Schmitt esztétikája. De Schmittnek *mondanivalója* is volt és van. Akár nihilistának tartják őt, akár nem, akár katolikusnak, akár nem – e viták persze egy-egy amúgy igen bonyolult probléma végtelen leegyszerűsítései –, Schmitt az elméletei okán is kortársunk lehet. Politikaelméletével a politika konfliktusos jellegére mutatott rá – ezzel a külpolitikai elméletek számára egy megfelelő realista elemzési lehetőséget, a politikai filozófiának pedig egy továbbgondolható egzisztencialista politikafogalmat

³ Schmitt utolsó éveiben ellenségeiről hallucinált, akik ki akarják végezni őt (HÜSMERT 1990, 46 sk.). Azt állította, hogy belopóznak a házába, hogy tömeges tüntetéseket szerveznek ellene, hogy olyan tintával írják gyilkos röplapjait, amely aztán felszívódik; stb. Később egyre konkrétan nevezte meg a szörnyet, aki kísérti: Kra – a szörny Theodor Däubler eposzából származhat. Schmitt többször megpróbálta kihívni a szörnyet, felszólította, hogy nevezze meg magát. Egy ilyen tusakodás során esett el, s szenvedett 1984 szilveszterén combnyaktörést, ami után már sohasem épült fel (i. m. 51 sk.).

adva. Politikai filozófiájában a szekuláris állam és önmagában a legitimitáció teológiai gyökereire, míg alkotmányelméletében a közjogi szükséghelyzetekre, a szuverenitás személyi vonatkozásaira, az alkotmányozás sajátosságaira mutatott rá. Jogelméletével a döntés fontosságát emelte ki – akár a politikában, akár a jogéletben. Így válik például a bíró a jog központi szereplőjévé. A konkrét rendgondolatával egy pragmatikus természetjog lehetőségét dolgozta ki, jogontológiája pedig a kelsen-i elmélet elhallgatott előzménye – egyben valóságképe – lehet.⁴ Nemzetközi elméleteiben a multipolarizmus realitását és pozitívitasát elemezte. Mondanivalója a jogalkalmazás és a jog születése, az alkotmányozás és az alkotmánymódosítás kérdéseinél, a multikulturális, posztmodern állam legitimitációs problémáinál, az ismét multipolarizálódó világrend leírásánál (stb.) mindenképp megkerülhetetlen. Mindeközben nem szorult be egyetlen ideológiába sem, így lehet forrás, de legalábbis vitapartner Carl Schmitt a radikális jobboldalon, az etatista konzervatívoknál, az integralista katolikusoknál, a posztmodern baloldalon, a marxistáknál, de még – ha másképp nem, legalább mint tökéletes antitézis – a liberálisoknál is. Schmitt többoldalúsága okán mindig elővehetjük mondandójának egy-egy értelmezési lehetőségét, akár azért, hogy bíráljuk, akár azért, hogy észrevegyük a fennállót. Nem véletlen, hogy egyes baloldaliak éppen Schmitt elveinek megvalósulásaként láttatják a neokonzervativizmust (például VERSLUIS 2006), míg mások éppen Schmitt-tel tudják bírálni azt (például BENOIST 2007). Schmitt többoldalúsága mindkét perspektívához – a fennálló megértéséhez és bírálatához – egyaránt kínál módot. Schmitt egyaránt alkalmas lehet akár egy fasiszta (nem náci!) állam megalapozásához – amelyben az erős központi hatalom hozza a döntéseket és egy centrális erőterében iktatják ki a pluralizmust –, akár egy kritikai jogelmélet kifejtéséhez. E kettősségben rejlik érdekessége, s egyben ez biztosítja kimeríthetlenségét is.

*

A *Világosság* lehetőséget adott arra, hogy a 2010. május 28-án és 29-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán, az ottani Jogbölcseleti Tanszék, valamint az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Filozófiai Tanszéke támogatásával megrendezett Carl Schmitt-konferencia („Kortársunk-e Carl Schmitt?”) számos anyaga megjelenhessen e lapban. A konferencia megvalósulásáért köszönetet mondok Varga Csabának, Cs. Kiss Lajosnak és Karácsony Andrásnak, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának – név szerint Schanda Balázs dékánnak – a szükséges technikai és anyagi feltételek biztosításáért.⁵

Carl Schmitt magyarországi recepciója meglehetősen későn indulhatott be, holott maga Schmitt műveiben referált – mindig elismerően – a magyar népre és annak két világháború közötti szellemiségére (például SCHMITT 1934a, 11). A második világháború alatt még járt is Budapesten, s egyik fontos művét – amelyet itt előadásként fölölva-

⁴ Kelsen a már érvényes, létrejött jog rendszerét írja le saját tiszta jogtanával, elismerve, hogy a jogszületés mikéntjére nem ad választ – az ugyanis szerinte jogilag nem leírható folyamat (KELSEN 1923, 334). Végül – bár ki nem mondottan – Kelsen is a hatalmat, a döntést ismeri el a jog okaként, azaz a politikumból származtatja a jogrendszert –, de ezen ontológiai felismerést eleve kívül hagyja episztemológiai elméletén (KROCKOW 1958, 65 et passim; SCHWAB 1970, 48).

⁵ A konferencia előzetes vagy utólagos ismertetéséért köszönetet mondok a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Filozófiai Intézetének – és vezetőjének, Mezei Balázsnak –, a *Konzervatórium* honlapnak, a *Regnum Portál* monarchista honlapnak, valamint a *Magyar Narancs*nak, amely interjú is szentelt a témának (POGONYI 2010). Carl Schmitt halálának huszonötödik évfordulójáról egyedül – e sorok szerzőjének írásában – a *Hitel* emlékezett meg (TECHET 2010).

sott – először magyarul tudta megjelentetni (SCHMITT 1944). Lukács György – néhol az ellenfél egyenrangúságának szóló tisztelettel, elismeréssel (ESSBACH 1995, 144) – foglalkozott vele, de *Az ész trónfosztásában* meghozott ítélet, miszerint Schmitt fasiszta és irracionális, kizárta annak lehetőségét, hogy Schmitt, akár csupán olyan formában, mint a „burzsoá” jogelmélet más reprezentánsai (Hans Kelsen, a skandináv jogrealisták stb.), megjelenjen a hazai tudományos közéletben. Erre csak 1990 után kerülhetett sor, akkor viszont igen gyorsan. Paczolay Péter az első Schmitt-könyv fordítójaként (SCHMITT 1992), Pethő Sándor az első (és mind ez idáig egyetlen magyar nyelvű) Schmitt-monográfia szerzőjeként (PETHŐ 1993) és Cs. Kiss Lajos a schmitti recepció szervezőjeként járult hozzá ehhez. Immáron hat könyve olvasható magyarul, főként az Attraktor Kiadó jóvoltából, amely elkötelezett a schmitti életmű hazai megismertetésében. 2002-ben, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tartott Schmitt-konferencia – ahol a magyar tudomány számos szegmense megjelent, és „partnereként” ismerte el Schmittet – bizonyította e munkálkodások sikerét. Az idei konferencia így egy nyolc éves folyamat végállomása lehet: Schmittet immár nem kell megismertetni, nem kell elfogadtatni, elfoglalta helyét a magyar tudományos közéletben is. A Schmitttel való foglalkozás – akár egyetértő, akár kritikai elemzés – immár nem igényel előzetes és kínos megokolásokat.

IRODALOM

- BENOIST, Alain de 2007. *Carl Schmitt actuel. Guerre «juste», terrorisme, état d'urgence, «Nomos de la Terre»*. Paris: Krisis.
- BENOIST, Alain de 2010. Vorwort. In uő: *Carl Schmitt. Internationale Bibliographie der Primär- und Sekundärliteratur*. Graz: Ares.
- CUMIN, David 2005. *Carl Schmitt. Graphie politique et intellectuelle*. Paris: Cerf.
- Das Schwarze Korps* 1936. Eine peinliche Ehrenrettung. 3. Dezember 1936.
- Das Schwarze Korps* 1936a. Es wird immer noch peinlicher! 10. Dezember 1936.
- ESSBACH, Wolfgang 1995. Das Formproblem der Moderne bei Georg Lukács und Carl Schmitt. In Andreas Göbel – Dirk van Laak – Ingeborg Villinger (Hrsg.): *Metamorphosen des Politischen. Grundfragen politischer Einheitsbildung seit den 20er Jahren*. Berlin: Akademie Verlag.
- HÜSMERT, Ernst 1990. Die letzten Jahre von Carl Schmitt. In Piet Tommissen (Hrsg.): *Schmittiana. Nr. 1*. Brüssel: Economische Hogeschool Sint-Aloysius.
- KELSEN, Hans 1923. *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze*. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- KOELLREUTTER, Otto 1938. *Deutsches Verfassungsrecht. Ein Grundriss*. Berlin: Junker und Dünhaupt.
- KROCKOW, Graf Christian von 1958. *Die Entscheidung. Eine Untersuchung über Ernst Jünger, Carl Schmitt und Martin Heidegger*. Stuttgart: Ferdinand Enke.
- MEHRING, Reinhard 2009. *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall. Eine Biographie*. München: Beck.
- NOACK, Paul 1993. *Carl Schmitt. Eine Biographie*. Frankfurt am Main: Propyläen.
- PETHŐ Sándor 1993. *Norma és kivétel. Carl Schmitt útja a totális állam felé*. Budapest: Doxa.
- POGONYI Szabolcs 2010. „A politika nem működik veszélyek nélkül” – Pogonyi Szabolcs politikafilozófus Carl Schmitt-ről (Simon Krisztián interjúja). *Magyar Narancs*, XXII/24., 2010. június 17.
- RASEHORN, Theo 1985. Das lange Fortleben des NS-Staatsrates Prof. Carl Schmitt. *Die Neue Gesellschaft / Frankfurter Hefte* 8, 741–743.
- SCHMITT, Carl 1934. Der Führer schützt das Recht. *Deutsche Juristen-Zeitung* 15, 945–950.
- SCHMITT, Carl 1934a. *Nationalsozialismus und Völkerrecht*. Berlin: Junker und Dünhaupt.
- SCHMITT, Carl 1935. Die Verfassung der Freiheit. *Deutsche Juristen-Zeitung* 19, 1133–1135.
- SCHMITT, Carl 1936. Die Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist. *Deutsche Juristen-Zeitung* 20, 1193–1199.

- SCHMITT, Carl 1944. Az európai jogtudomány mai helyzetéről. Ford.: Kuncz Ödön. *Gazdasági Jog*, 1944, V.
- SCHMITT, Carl 1992. *Politikai teológia*. Ford.: Paczolay Péter. Budapest: AkaPrint.
- SCHMITT, Carl 2003. *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- SCHMITT, Carl 2005. *Die Tagebücher vom Oktober 1912 bis Februar 1915*. Berlin: Akademie Verlag.
- SCHMITT, Carl 2005a. *Die Militärzeit von 1915 bis 1919. Tagebuch von Februar bis Dezember 1915. Aufsätze und Materialien*. Berlin: Akademie Verlag.
- SCHMITT, Carl 2010. Három nürnbergi kihallgatásának jegyzőkönyve. In Carl Schmitt: *Ex Captivitate Salus. Egy német fogoly vallomásai 1945/47-ből*. Ford.: Techet Péter. Gödöllő-Máriabesnyő: Attraktor.
- SCHWAB, George 1970. *The Challenge of the Exception*. Berlin: Duncker & Humblot.
- SHIYAKE, Masanori 1988. Zur Lage der Carl Schmitt-Forschung in Japan. In Helmut Quaritsch (Hrsg.): *Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt. Vorträge und Diskussionsbeiträge des 28. Sonderseminars 1986 der Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer*. Berlin: Duncker & Humblot.
- SOMBART, Nicolaus 1997. *Die deutschen Männer und ihre Feinde. Carl Schmitt – ein deutsches Schicksal zwischen Männerbund und Matriarchatsmythos*. Frankfurt am Main: Fischer.
- TECHET Péter 2010. Carl Schmitt titka. Egy XX. századi német sors magánya. *Hitel* 4, 72–83.
- VERSLUIS, Arthur 2006. How Carl Schmitt Spawned Fascist America. Neocons' Nazi Hero. *Counterpunch*, August 10, 2006.